

بررسی حکم مواد مخدر در روشنی فقه حنفی
دراسة حکم المخدرات بالاعتماد علی الفقه الحنفی
A Study on the Ruling of Narcotic Based on Hanafi Jurisprudence
Hanefi Fıkına Göre Uyuşturucunun Hükümünün İncelenmesi

فضل الرحمن فایز^۱* شهاب الدین شهاب^۲

چکیده

هرچند در منابع فقهی از بعضی انواع مواد نشه آور؛ هم چون: چرس، بنگ و حشیش تذکر رفته و فقهای احناف راجع به حرمت آن به تفصیل سخن رانده اند؛ اما در خصوص مواد مخدر ترکیبی و مصنوعی به شکل مفصل سخنی نرفته است. روی همین علت، فقهای احناف در خصوص حرمت و حلت آن با توجه به ضررهای ناشی از آن قائل به تفصیل شده اند. تحقیق حاضر در رابطه به تبیین بررسی حکم شرعی مواد مخدر ترکیبی و مصنوعی انجام یافته است. اصل مسأله براین است که پدیده اعتیاد و ناهنجاری رفتار، ناشی از مصرف مواد مخدر از معضلات بزرگ جامعه بشری به ویژه کشورما انگاشته شده است؛ بنابراین، آشنایی با احکام فقهی مرتبط با مواد مخدر ضروری به نظر می رسد. هدف اصلی این تحقیق را بیان حکم فقهی استعمال مواد مخدر ترکیبی، مصنوعی و استقراء آراء، نظریات فقهای احناف، تبیین آیات و احادیثی که دلالت بر حرمت استعمال مواد مخدر دارند، تشکیل می دهد. با توجه به کاربردی بودن موضوع، سعی نگارنده این بوده تا با روش توصیفی- تحلیلی در تحقیق حاضر، موضوع را مورد بررسی قرار دهد. یافته های تحقیق که از خلال بررسی نظریات فقهای احناف پیرامون موضوع به دست آمده، مبین آن است که همه انواع مواد مخدر زیر هرنام و نشانی که باشد حرام است.

کلمات کلیدی: احناف، حکم، فقهی، مواد، مخدر.

DOI:

<https://doi.org/10.69892/diwan.2025.124>

2025.124

Research Article / مقاله تحقیقی

Received Date / تاریخ دریافت

08.09.2024

Accepted Date / تاریخ قبول

03.10.2024

Publication Date / تاریخ نشر

22.07.2025

^۱ پوهنمل، دیپارتمنت علوم و فرهنگ اسلامی، پوهنچی تعلیم و تربیه مؤسسه تحصیلات عالی سمنگان، سمنگان، افغانستان.

^۲ پوهنمل، دیپارتمنت علوم و فرهنگ اسلامی، پوهنچی تعلیم و تربیه مؤسسه تحصیلات عالی سمنگان، سمنگان، افغانستان.

ORCID

[0000-0002-5020-6766](https://orcid.org/0000-0002-5020-6766)

[0009-0004-2295-3360](https://orcid.org/0009-0004-2295-3360)

E-Mail

Fazelrahmanfaeizi@gmail.com

Shahab786shahabuddin@gmail.com

این مقاله توسط نرم افزار تورنیتین Turnitin بررسی شده Plagiarism یا سرقت ادبی تثبیت نگردید.

This article has been scanned by Turnitin.
No Plagiarism detected.

نحوه ارجاع دهی از این مقاله در پاورقی / Citation:

فضل الرحمن فایز - شهاب الدین شهاب، "بررسی حکم مواد مخدر با تکیه بر فقه احناف"، مجله دیوان ۲/۶ (سرطان ۱۴۰۴)، ۱۳۷-۱۵۲.

Fazelrahman Faeiz - Shahabuddin Shahab, "A Study on the Ruling of Narcotic Substances Based on Hanafi Jurisprudence", Diwan Dergisi 6/2 (July 2025), 137-152.

الملخص

على الرغم من أن المصادر الفقهية قد تناولت بعض أنواع المواد المخدرة مثل الحشيش والبنج، وقد تحدث فقهاء الأحناف في حكم تحريمها بالتفصيل، إلا أنه لم يُذكر شيء عن المواد المخدرة التركيبية والصناعية. وعلى هذا الأساس، يذهب فقهاء الأحناف إلى التفصيل في حكم تحريمها أو إباحتها بالنظر إلى الأضرار الناتجة عنها. تسعى هذه الدراسة إلى تسليط الضوء على الحكم الشرعي للمواد المخدرة من خلال دراسة فقهية تحليلية تُبرز الأدلة وتناقش آراء العلماء في هذا الباب. إن مسألة الإدمان والسلوكيات المنحرفة الناتجة عن تعاطي المخدرات تُعد من المشكلات الكبيرة التي تواجه المجتمع البشري، خاصة في بلادنا. لذا، فإن التعرف على الأحكام الفقهية المتعلقة بالمواد المخدرة يبدو أمراً ضرورياً. الهدف الرئيسي من هذه الدراسة هو بيان الحكم الفقهي لاستعمال المواد المخدرة، واستقراء آراء فقهاء الأحناف، وبيان الآيات والأحاديث الدالة على تحريم استعمال المواد المخدرة. وبالنظر إلى البعد التطبيقي لهذا الموضوع وأثره المباشر في الواقع المعاصر، فقد سعى الباحث إلى دراسة الموضوع بأسلوب وصفي تحليلي. تشير نتائج البحث المستخلصة من خلال مراجعة آراء ونظريات فقهاء الأحناف حول الموضوع إلى أن جميع أنواع المواد المخدرة، تحت أي مسمى، محرمة.

الكلمات المفتاحية: الأحناف، حكم، فقهي، مواد، مخدرة.

Abstract

Although certain intoxicating substances such as cannabis, *bhang*, and hashish are mentioned in classical jurisprudential sources—and Hanafi jurists have elaborated on their prohibition—modern synthetic and composite drugs have not been explicitly addressed. Consequently, contemporary Hanafi scholars have offered detailed legal opinions on the permissibility or prohibition of such substances based on their harmful effects. This research aims to clarify and examine the jurisprudential rulings concerning narcotic substances. The central issue lies in the widespread phenomenon of addiction and the behavioral and psychological disorders resulting from drug use, which pose serious threats to human societies, particularly in our own context. Hence, understanding the Islamic legal stance on narcotics is of urgent importance. The main objectives of this study are to present the legal ruling on the use of narcotic substances, explore the views of Hanafi jurists, and analyze the Qur'anic verses and prophetic traditions (*hadiths*) that support their prohibition. Given the practical relevance of the topic, a descriptive-analytical method has been employed, relying on authoritative juristic texts and scholarly sources. The findings of this study demonstrate that, according to the Hanafi school, all forms of narcotic substances—regardless of their name or

classification—are unequivocally prohibited due to their harmful nature and disruptive effects on human reason and behavior.

Keywords: Hanafi, Legal Ruling, Islamic Jurisprudence, Intoxicating Substances, Narcotics.

Özet

Fıkhi kaynaklarda her ne kadar esrar, afyon, eroin zikredilip haram olduğu ile ilgili detaylı hükümler mevcut olsa da, ancak bazı halüsinojenler gibi çeşitli sentez ve yapay uyuşturucu maddelerden bahsedilmemiştir ve âlimler, bunların verdiği zararlar doğrultusunda helallik ve haramlık konusunda detaylı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu araştırmanın konusu, uyuşturucu maddelerin şer'i hükmünün açıklanması ve incelenmesi üzerinedir. Esas mesele, bağımlılık olgusu ve uyuşturucu maddelerin kullanımından kaynaklanan davranış bozukluklarının, özellikle ülkemizde, insan toplumunun büyük sorunlarından biri olduğudur. Bu nedenle, uyuşturucu maddelerle ilgili suçlar ve şer'i hükümler hakkında bilgi sahibi olmak gerekli görünmektedir. Bu çalışmada ifade edilen hedefler; uyuşturucu maddelerin şer'i ve fıkhi hükmünü açıklamak, Hanefi mezhebi fakihlerinin görüş ve düşüncelerini toplamak ve uyuşturucu kullanımının haram olduğuna işaret eden ayet ve hadisleri açıklamaktır. Konunun uygulamalı doğası göz önüne alındığında, yazar mevcut çalışmada konuyu betimleyici-analitik bir yöntemle incelemeye çalışmıştır. İslâm mezheplerinin fakihlerinin konuyla ilgili görüşlerinin incelenmesi sonucunda, ismi ve niteliği ne olursa olsun, tüm uyuşturucu maddelerin haram olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hanefiler, Hüküm, Fıkhi, Maddeler, Uyuşturucu.

مقدمه

تحقیق حاضر در راستای تبیین و بررسی حکم فقهی مواد مخدر است. پدیده اعتیاد و ناهنجاری رفتار، ناشی از سوء مصرف مواد مخدر از معضلات بزرگ جامعه بشری و به ویژه کشورما است. از گام های بلند در امر مبارزه با مواد مخدر، دلیل تحقیق حاضر عبارت از تبیین دیدگاه های فقهی پیرامون مواد مخدر، تحقیق در حکم فقهی و به دست آوردن دلیلی که برحمت آن دلالت دارد می باشد. هم چنین مواد مخدر در کشورما از اصلی ترین عوامل جرم است؛ بنابراین، آشنایی با جرایم و احکام حقوقی مرتبط با مواد مخدر ضروری به نظر می رسد. این تحقیق روی اهداف همچون، بیان حکم شرعی و فقهی استعمال مواد مخدر، استقراء، آراء و نظریات فقهی احناف و تبیین نصوصی که دلالت برحمت استعمال مواد مخدر دارند، انجام می گیرد.

آنچه که ضروری به نظر می رسد، این است که امروزه بیشتر از گذشته این پدیده شوم گسترش یافته و تهدید خیلی جدی برای جوامع بشری محسوب می گردد. خوشبختانه فقه اسلامی به دلیل پویایی و جاویدانگی که دارد به این مسأله به وجه احسن پرداخته و پاسخ های علمی و عقلی را جهت حرمت و ضرر آن ارائه نموده است. اگرچه همه فقهاء در تعریف مخدرات و مسکرات دارای نظر واحد نیستند؛ اما نهایت امر همه اتفاق نظر دارند هر چیزی که مانع تعقل انسان گردیده و عقل او را تخدیر کند حرام است. سؤال اصلی در تحقیق حاضر این است که حکم مواد مخدر از نظر فقه های حنفی چیست؟ محقق با توجه به اضرار ناشی از هرنوع استعمال مواد مخدر، فرض را بر آن می داند که دیدگاه فقهی احناف در خصوص حرمت آن یکسان است. با توجه به تحقیقی که محقق در این زمینه انجام داد کتاب، پایان نامه و مقاله ای که به صورت همه جانبه عین موضوع را بیان نموده باشد، به دست نیاورد؛ اما برخی از کتاب ها به شکل مؤجز به این موضوع پرداخته اند که قرار ذیل بیان می گردد:

۱. برهان الدین مرغینانی، *الهدایة فی شرح بدایة المبتدی*، المحقق: طلال یوسف، ج ۴، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

۲. محمد امین ابن عابدین، *رد المختار علی الدر المختار*، ج ۶، بیروت، دار الفکر.

۳. علاء الدین حصکفی، *الدر المختار شرح تنویر الأبصار وجامع البحار*، المحقق: عبد المنعم خلیل ابراهیم، الناشر: دار الکتب العلمیة، (۱۴۲۳ هـ.ق - ۲۰۰۲ م). در کتاب های متذکره بیشتر روی حکم حشیش، بنگ، چرس، بیان شرایط، حکم خرید و فروش آن ها تمرکز شده است.

۴. عبدالعال عطوه، (۱۳۹۴ هـ.ق)، *موقف الشریعة الاسلامیة من المخدرات*، الجزء الثالث، الرياض. نگارنده در این کتاب به شکل عمومی به بیان مفاهیم و احکام مخدرات پرداخته و از نظریات فقهی احناف بسیار به ندرت یاد نموده است.

۵. احمد حاج علی ارزق، *المسکرات و المخدرات*، الناشر: الجامعة الإسلامية بالمدينة المنورة. آن گونه که از نامش پیدا است، نویسنده در این کتاب مسکرات و مخدرات را از منظر قرآن و سنت بیان نموده، از دیدگاه فقهی مذاهب اسلامی به ویژه فقهی طراز اول مذهب حنفی سخنی به میان نیاورده است.

۶. سید عوض فکری، *الخمر و تأثيرها على العيون*، الناشر: الجامعة الإسلامية بالمدينة المنورة، (۱۴۰۲ هـ.ق). نویسنده در این کتاب به شکل مفصل به بیان مفهوم شراب، تأثیر آن بر چشم‌ها پرداخته و خاطر نشان ساخته است که شراب‌نوشی اضرار مخربی بالای تمامی اعضای انسان به‌ویژه بر چشم‌ها دارد.

۷. عبدالله بن محمد بن احمد طیار، *المخدرات في الفقه الاسلامي*، مترجم: مولانا سید محمد یوسف حسین پور، (۱۴۳۶ هـ.ق). نگارنده در این کتاب بیشتر به اسباب و عوامل گسترش مواد مخدر، انواع و اقسام آن، روش استفاده از انواع و اقسام مواد مخدر، تقسیم‌بندی معتادین پرداخته، بیشتر بردیدگاه ابن تیمیه و فقهای حنبلی تمسک جسته است، از نظریات فقهای حنفی هیچ اشاره‌ی نشده است؛ لذا این تحقیق سعی می‌کند؛ تا حکم فقهی مواد مخدر را با استناد و تکیه بر نظریات فقهای احناف به شیوه مستدل با توجه به مفاهیم جدید و سؤالاتی که در زمینه موجود است واکاوی نماید. روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی و کیفی بوده، حکم مواد مخدر را با تکیه بر فقه احناف مورد بررسی قرار می‌دهد. تحقیق حاضر در برگزیده چکیده بوده و در یک مقدمه به شرح ذیل، تنظیم شده است: بیان مفهوم مواد مخدر، تفاوت آن با خمر، بیان انواع و اقسام مواد مخدر، بیان دیدگاه فقهای احناف پیرامون حکم مواد مخدر، استدلال به آیات و احادیثی که بیانگر تحریم انواع مخدرات و مسکرات اند، استناد به مصادر تشریع؛ از جمله اجماع، قیاس و قواعد فقهی که در کل دلالت به تحریم انواع مخدرات و مسکرات دارند و سرانجام با ذکر نتیجه‌گیری و فهرست منابع به فرجام رسیده است.

۱. دیدگاه فقهای احناف پیرامون حرمت مواد مخدر

قبل از اینکه به بیان دیدگاه فقهای احناف پیرامون حرمت مواد مخدر پرداخته شود؛ بهتر به نظر می‌رسد؛ تا برای وضاحت هر چه بیشتر موضوع، مواد مخدر تعریف گردد:

مواد مخدر، عبارت از مواد طبیعی، کیمیاوی و مصنوعی است که تولید، عرضه، استفاده از آن در اکثریت کشورهای جهان ممنوع بوده و از اثر معتاد شدن به آن، فعالیت‌های بیولوژیکی حجرات اعضای بدن مختل، حالت عادی فزیولوژیک بدن از حالت نورمال تغییر کرده و برای شخص معتاد به این مواد، وابستگی جسمی و روانی را به وجود آورده، باعث خوشی کاذب برای شخص معتاد می‌گردد.^۱ براساس مطالعات، موادی که به وجود آورنده حالت اسکار هستند عبارت اند از: الکل، امیتامین، چرس، تریاک، مورفین، هیروئین، کوکائین، بنگ، حشیش و ... می‌باشند.^۲

^۱ مسعود رسولی، *آثار زیانبار مواد مخدر* (کابل: نشر سعادت، ۱۳۸۲ هـ.ش)، ۳/۱.

^۲ محسن رفیعی، *شناخت الکل و مواد مخدر* (کابل: انتشارات میوند، ۱۳۷۳ هـ.ش)، ۸/۱.

لازم به ذکر است که فقهای احناف از حیث حرمت، مواد مخدر را با خمر عملاً یکی می‌دانند؛
کما این که ابن عابدین حنفی (متوفی ۱۲۵۲ هـ. ق) چنین می‌گوید: کسی که بنگ و حشیش را
حلال بداند؛ مبتدع پنداشته می‌شود.^۳

سرخسی (متوفی ۴۸۳ هـ. ق) در (المبسوط) می‌گوید: تمامی انواع مسکرات نزد ما حرام است.^۴
برای اثبات مدعای خویش به این حدیث استدلال نموده است. **إِعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**
قَالَ: كُلُّ شَرَابٍ أُسْكِرَ فَهُوَ حَرَامٌ.^۵ **حَضْرَتِ عَائِشَةُ صَدِيقَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** روایت نموده
است که فرمودند: هر نوشیدنی که مست کند؛ پس آن حرام است.

برهان‌الدین مرغینانی (متوفی ۵۹۳ هـ. ق) در کتاب (الهدایة فی شرح بدایة المبتدی) می‌گوید:
آنچه که زیادش حرام باشد، کم آن نیز حرام است.^۶ برای اثبات نظریه خویش به حدیث ذیل
استناد نموده است. **إِعَنْ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أُسْكِرَ كَثِيرُهُ**
فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ.^۷ از حضرت جابر روایت است که رسول خدا فرمودند: هر چیزی که انسان را مست
کند؛ زیاد و کم آن حرام است.

کاسانی (متوفی ۵۸۷ هـ. ق) در کتاب (بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع) با استناد به این آیه
مبارکه: **﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ**
اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾^۸ **هَمَانَا شَيْطَانٌ مِی‌خواهد با شراب و قمار میان شما دشمنی و**
کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و از نماز باز دارد، پس آیا شما دست برمی‌دارید" گفته است:
از آن جایی که حرمت سکر در خمر ثابت است؛ پس در هر چیز دیگری که موجب سکر گردد؛
حرمت آن نیز مانند حرمت شراب است.^۹

ابن نجیم (متوفی ۹۷۰ هـ. ق) در (البحر الرائق شرح كنز الدقائق) گفته است: خمر همان است
که از عصاره انگور باشد؛ یا هر چیز دیگری؛ زیرا در تحریم خمر، حقیقت الفاظ نبوده؛ بلکه
حقیقت همان علت (سکر) است که آن عبارت از مستی و پوشیده شدن عقل است.^{۱۰}

^۳ محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز ابن عابدین، **ردالمحتار علی الدر المختار** (بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۲ هـ. ق) ۴۵۹/۶؛
علاوالدین حصکفی، **الدر المختار شرح تنویر الأبصار وجامع البحار**، المحقق: عبد المنعم خلیل ابراهیم (بی‌جا: دار
الکتب العلمیة، ۱۴۲۳ هـ. ق)، ۶۷۸/۱.

^۴ السرخسی محمد، **المبسوط** (بیروت: دارالمعرفة، ۱۴۱۴ هـ. ق)، ۱۷/۲۴.

^۵ ابو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری، **صحیح البخاری**، تحقیق: محمد زهیر بن ناصر الناصر (بی‌جا: دار طوق
النجاه، ۱۴۲۲ هـ. ق)، "الوضوء"، ۷۵/۷۱، (۲۴۲).

^۶ علی بن ابی بکر مرغینانی، **الهدایة فی شرح بدایة المبتدی** (بیروت: دار إحياء التراث العربی، بی‌تا)، ۳۹۷/۴.

^۷ سلیمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشیر بن عمرو الأزدي ابو داود السجستاني، سنن أبي داود، المحقق: محمد محي
الدين عبد الحميد (بیروت: المكتبة العصرية، بی‌تا)، "الأشربة"، ۵ (۳۶۸۱).

^۸ المائدة ۹۱/۵.

^۹ علاء‌الدین الکاسانی، **بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع** (بی‌جا: دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۶ هـ. ق، ج ۲)، ۱۱۶/۵.

^{۱۰} زین‌الدین ابن نجیم المصری، **البحر الرائق شرح كنز الدقائق** (بی‌جا: دار الکتب الاسلامیة، بی‌تا، ج ۲)، ۲۴۷/۸.

علاءالدین البخاری الحنفی (متوفی ۷۳۰ ه.ق). در کتاب (کشف الأسرار شرح اصول البزدوی) گفته است: با توجه به این که خمر باعث زایل شدن و پوشانیده شدن عقل می‌گردد. به همین مناسبت، به این نام مسمی گردیده است.^{۱۱}

با تأسی از آنچه که گفته شد، دانسته می‌شود: هر چیزی که عقل را ضائع و یا تحت پوشش قرار دهد، حکم حرمت را به خود می‌گیرد. در کُل فقهای مذهب احناف در خصوص حرمت مواد مخدر به دلایل زیر تمسک بسته اند؛ که قرار ذیل بیان می‌گردد:

۱.۱. قرآن کریم

در تراث اسلامی، قاعده است که برای اثبات هر حکمی، باید به قرآن کریم مراجعه کرده شود؛ برای این که قرآن پاک، نخستین منبع تشريع در فقه اسلامی قلمداد شده است. با تأسی از این اصل فقهای حنفی برای اثبات حرمت مواد مخدر به آیات ذیل استناد نموده‌اند. خداوند تعالی در خصوص اجتناب از اشیای خبیثه و تحریم آن می‌فرماید:

۱. ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَإِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾.^{۱۲} «آنانی که از این فرستاده، این پیامبر درس نخوانده که [نام] او را نزد خود در تورات و انجیل نوشته می‌یابند پیروی می‌کنند [همان پیامبری که] آنان را به کار پسندیده فرمان می‌دهد و از کار ناپسند باز می‌دارد و برای آنان چیزهای پاکیزه را حلال و چیزهای ناپاک را بر ایشان حرام می‌گرداند و از [دوش] آنان قید و بندهایی را که بر ایشان بوده است برمی‌دارد، پس کسانی که به او ایمان آوردند و بزرگش داشتند، یاریش کردند و نوری را که با او نازل شده پیروی کردند آنان همان رستگارانند»

از این آیه متذکره، می‌توان چنین استنباط کرد که هر چیز پاکیزه، حلال و چیزهای خبیث و ناپاک، حرام است. بدون شک با توجه به زیان‌های که این مواد در روح، جسم فرد و حتی جامعه وارد می‌کند؛ خیلی نگران کننده بوده که عقل سالم زشتی و پلیدی آن را تأیید نموده، عموم مردم نیز اضرار، پیامدهای زشت و نامیمون آن را می‌دانند.^{۱۳} بنابراین آیه فوق، به‌طور صریح خباثت را منع نموده و آن را حرام می‌شمارد. مبرهن است که مواد مخدر با توجه به اضراری که از استفاده آن متوجه شخص و جامعه می‌شود؛ از جمله اشیای خبیث تلقی شده و استفاده آن نیز حرام می‌باشد.

^{۱۱} عبدالعزیز علاءالدین البخاری الحنفی، کشف الأسرار شرح اصول البزدوی (بی‌جا: دار الکتاب الاسلامی، بی‌تا)، ۱۹۶/۳.

^{۱۲} الأعراف/۱۵۷.

^{۱۳} صدر الدین علی بن علی ابن ابی العز، التنبيه على مشكلات الهداية (المملكة العربية السعودية: مكتبة الرشد ناشرون، ۱۴۲۴ ه.ق- ۲۰۰۳ م)، ۳۵۳/۱. عبدالله بن محمد بن احمد الطیار، المخدرات فی الفقه الاسلامی (الریاض: دار ابن الجوزی للنشر والتوزیع ۱۴۱۸ ه.ق)، ۱۰۸/۱.

۲. آیاتی که بر لزوم صیانت و سلامت نفس تأکید دارند

بدون شک هدف و مقصد شارع از تشریع تمامی احکام، اعم از اوامر و نواهی، همانا جلب مصلحت و دفع ضرر است؛ که این امر به وضوح در تحریم مواد مخدر به چشم می خورد. دین مقدس اسلام به خاطر حفظ عقول انسان ها، مسکرات و مخدرات را حرام قرار داده است؛ تا جلو ضیاع عقل گرفته شود و در ضمن از بیماری های روحی و جسمی که استفاده از این مواد به بار می آورد جلوگیری گردد؛

چنانچه الله متعال در خصوص حفاظت و صیانت نفس می فرماید: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾.^{۱۴} "و در راه خدا انفاق کنید و خود را با دست خود به هلاکت می فکنید و نیکی کنید که خدا نیکوکاران را دوست می دارد".

با آنکه اکثر مفسرین از جمله طبری در رابطه به تفسیر آیه (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) با توجه به حدیث وارد از حذیفه؛ گفته است که آن عبارت از ترک انفاق در راه خدا است به سبب آنکه هرگاه در راه خدا انفاق و به تبع آن جهاد صورت نگیرد؛ این کار باعث ضعف مسلمانان گردیده و موجب می گردد؛ تا کفار از این ضعف استفاده نموده و بالای مسلمانان هجوم آورند.^{۱۵} هم چنین سید قطب در تفسیر خویش (فی ظلال القرآن) در رابطه به تفسیر آیه مبارکه (لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) فرموده است که منظور از آن تربیت و تنظیم حیات واقعی و اصلاح ضمائر بشری است. چنانچه دیده می شود که در بخشی از این آیه کریمه، الله متعال مسلمانان را از به ناحق خوردن اموال در بین شان منع می کند؛ مگر اینکه آن سود از راه تجارت و رضایت باشد، در غیر آن صورت این عمل به منزله کشتن و از بین بردن است.^{۱۶} وجه استدلال آیات فوق چنین است: همان گونه که حفظ نفس واجب است؛ حفظ مال نیز ضروری می باشد و هرنوع بی مبالاتی و بی احتیاطی که منجر به نابودی نفس و یا مال گردد؛ ممنوع بوده و از منظر اسلام یک عمل حرام پنداشته شده است.^{۱۷}

۳. آیاتی که بیانگر جواز استفاده از چیزهای حلال و پاک است

الله متعال نسبت به مهربانی و شفقتی که بر بندگان خویش دارد همواره به واسطه احکام، راه های درست را جهت هدایت نمودن آنها بیان داشته، از هرنوع قول و عملی که مصالح ایشان را تهدید کند، بر حذر داشته است. به طور مثال در آیات ذیل انسان را دستور داده؛ تا از اشیای پاک استفاده نماید و استعمال از اشیای ناپاک را به خاطر سلامتی جسم وی ممنوع و حرام قرار داده است:

^{۱۴} البقره ۱۹۵/۲.

^{۱۵} محمد بن جریر الطبری، تفسیر الطبری (بی جا: دار هجر، ۱۴۲۲ هـ.ق؛ ج ۱)، ۳/۳۱۲.

^{۱۶} سید قطب الشاربی، فی ظلال القرآن (بیروت: دار الشروق، ۱۴۱۲ هـ.ق، ج ۱۷)، ۲/۶۳۸.

^{۱۷} الطیار، المخدرات فی الفقه الاسلامی، ۱۰۹/۱.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾^{۱۸} «ای مردم از آنچه در زمین است، حلال و پاکیزه را بخورید، از گام‌های شیطان پیروی نکنید که او دشمن آشکار شما است».

﴿فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾^{۱۹} «پس از آنچه خدا شما را روزی کرده است، حلال [و] پاکیزه بخورید و شکرگذار نعمت خدا باشید؛ اگر تنها او را می‌پرستید».

﴿فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^{۲۰} «پس از آنچه به غنیمت برده‌اید حلال و پاکیزه بخورید و از خدا پروا دارید که خدا آمرزنده، مهربان است».

با توجه به آیات ذکر شده واضح می‌شود که اصل در خوردن، آشامیدن و هر نوع استفاده دیگر که خداوند آن را به‌خاطر معیشت حیات زندگی بشر در اختیار انسان گذاشته که پاکیزه و حلال باشد.

آیات فوق چنان‌چه سید قطب در تفسیر خویش (فی ظلال القرآن) بیان داشته که الله متعال همه چیز را در اختیار بندگان خویش "جهت استفاده مشروع" قرار داده است، حلال و حرام را نیز بیان نموده، این شیطان است که انسان را وادار به استفاده از محرّمات می‌سازد؛ حالا این‌که در آن هیچ‌خیری نیست.^{۲۱} الله متعال می‌فرماید: ﴿سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾^{۲۲} "خدا آنچه را که در آسمان‌ها و زمین است در اختیار شما قرار داده است"؛ بدان خاطر که شما از آنها استفاده مفید و مؤثر کنید، شکر نعمات وی را به‌جا آرید و استفاده غیر مشروع از چیزهای ناپاک به معنای کفران نعمت اشیای پاک است و الله متعال انسان‌های ناسپاس را دوست نمی‌دارد. بنابراین تمامی خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های که استفاده از آن منجر به ضرر و زیان در فرد نگردیده، مصلحتی را از بین نبرد حلال و جایز است؛ اما زمانی که استفاده از هر خوردنی و نوشیدنی که منجر به هلاکت و یا نقصان یکی از عضو و حواس انسان گردد؛ بدون شک حرام بوده و استفاده از آن به هر روشی که بوده باشد، ممنوع است.

۴. آیاتی که استفاده از مواد مخدر را اسراف و تبذیر می‌داند

اسراف به معنای زیاده‌روی و تجاوز از قصد را گویند^{۲۳} و تبذیر به معنای خرج کردن در راه نادرست است، یقیناً که خرید و استعمال مواد مخدر و مسکرات، هم اسراف است و هم تبذیر که هردو

^{۱۸} البقرة ۱۶۸/۲.

^{۱۹} النحل ۱۱۴/۱۶.

^{۲۰} الأنفال ۶۹/۸.

^{۲۱} سید قطب، فی ظلال القرآن، ۱/۱۵۵.

^{۲۲} لقمان ۲۰/۳۴.

^{۲۳} عبدالقادر البغدادی، خزائن الأدب و لب لباب لسان العرب، تحقیق: عبد السلام محمد هارون (القاهرة: مكتبة الخانجي، ۱۴۱۸ هـ.ق، ج ۴)، ۴/۲۷۶.

حرام اند. توضیح این که وقتی شخص پول خود را در راهی به مصرف می‌رساند که هیچ منفعتی را به دنبال ندارد و برعکس ضرر عاید حالش می‌گردد. میرهن است که این چنین رفتار نوعی اسراف بوده و هزینه نمودن پول در راه غیر مشروع می‌باشد و آیات کریمه ذیل در خصوص این موضوع دلالت دارند:

﴿إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾.^{۲۴} چرا که اسراف‌کاران برادران شیطان‌ها اند و شیطان همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است".
﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾.^{۲۵} خدا کسی را که اسراف‌گر و دروغگو باشد هدایت نمی‌کند".

مواد مخدر به‌طور طبیعی، نوعی اسراف در استفاده از نعمت‌ها و منابع الهی به‌شمار می‌رود. مصرف این مواد، نه تنها بر سلامتی فرد تأثیر منفی می‌گذارد؛ بلکه می‌تواند منابع مالی و انسانی را به هدر دهد؛ برای این که مصرف مواد مخدر نه تنها بر فرد؛ بلکه بر جامعه نیز تأثیر می‌گذارد، موجب افزایش جرایم، ناهنجاری‌های اجتماعی و فروپاشی خانواده‌ها می‌شود؛ بنابراین، این آیه به‌طور غیرمستقیم به حرمت مواد مخدر از منظر فقهی و اخلاقی دلالت دارد، بر لزوم پرهیز از هر نوع اسراف و تبذیر تأکید می‌کند.

۲.۱. سنت

فقهای احناف برای حرمت مواد مخدر، به احادیث ذیل استدلال نموده‌اند که قرار ذیل بیان می‌گردد:

۱. از ابوهریره روایت است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم فرمودند: [مُدْمِنُ الْخَمْرِ كَعَايِدٍ وَثَنٍ].^{۲۶} "شخصی که عادت به نوشیدن شراب دارد و هم‌چنان به نوشیدن آن ادامه می‌دهد به مانند بت پرست است".

۲. حدیثی را انس بن مالک از پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم چنین روایت می‌کند: [عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةً: عَاصِرَهَا، وَمُعْتَصِرَهَا، وَشَارِبَهَا، وَحَامِلَهَا، وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ، وَسَاقِيَهَا، وَبَائِعَهَا، وَآكِلَ ثَمَنِهَا، وَالْمُسْتَرِي لَهَا، وَالْمُسْتَرَاةَ لَهَا].^{۲۷} مفهوم کلی حدیث این است: "هر آن کسی که به شکلی از اشکال در تهیه کردن، کمک به تهیه کردن، نوشنده، انتقال دهنده، پیشکش کننده، خریدار، فروشنده، کسی که پول درآمد آن را بگیرد، کسی که برای خود یا دیگری بخرد، همه و همه مشمول لعنت خدا اند".

^{۲۴} الإسراء ۲۷/۱۷.

^{۲۵} غافر ۲۸/۴۰.

^{۲۶} ابو عبدالله محمد بن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه، تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي (بی‌جا: دار إحياء الكتب العربية، ۱۴۳۰ هـ.ق)، "الأثرية"، ۳ (۳۳۷۵).

^{۲۷} محمد بن عیسیٰ ابوعیسیٰ ترمذی، سنن ترمذی، تحقیق: بشار عواد معروف (بیروت: دارالغرب الاسلامی، طبع ۳، ۱۹۹۸ م)، "البیوع"، ۵۹ (۱۲۹۵).

۳. ابو داوود از ام سلمه روایت می‌کند که نبی اکرم صلی الله علیه و سلم فرمودند: **«عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ وَمُفْتَرٍ»**.^{۲۸} پیامبر صلی الله علیه و سلم / از هر چیز مست کننده و سست کننده نهی فرموده اند».

«مفتر» چیزی است که در جسم انسان سُستی ایجاد می‌کند. در این حدیث لفظ «مسکر و مفتر» یک‌جا آمده است و به همین خاطر، حکم هر دو یکی است. فرضاً؛ اگر این مواد (مخدرات) در حکم (مسکرات) و (مفترات) قرار نگیرند؛ حداقل در ردیف پلیدی‌ها و مضرات به‌شمار خواهند آمد.^{۲۹}

پیامبر صلی الله علیه و سلم فرموده‌اند: **«لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ»**^{۳۰} براین اساس، استفاده و مصرف هر چیزی که باعث ایجاد ضرر جسمی یا روحی، فردی یا جمعی شود، حرام است. امروزه به یقین از لحاظ علمی و تجربی ثابت شده که مصرف هرگونه مسکرات و مخدرات، قطعاً موجب ضرر، زیان روحی و جسمی در فرد می‌گردد. بنابراین در حرمت آن هیچ‌گونه جای شک باقی نمی‌ماند. با توجه به روایاتی که در بالا ذکر شد؛ دانسته می‌شود که استفاده از هرنوع موادی که به سلامت روحی و جسمی فرد ضرر و خدشه وارد کند، حرام بوده و استفاده از آن نیز ممنوع و ناجایز دانسته شده است.

در خصوص حرمت استفاده از مواد مضر اعم از مخدرات، مسکرات و یا روان گردان‌های که به سلامت جسم و روح فرد و جامعه زیان می‌رساند؛ به نظر می‌رسد که همین حدیث: **«عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ»** کافی بوده باشد. معلوم است که در عصر پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و سلم مثل امروز، انواع مخدرات با این نام‌ها وجود نداشت؛ در روایات هم از آن‌ها نام برده نشده است؛ اما می‌توان با توجه به احادیثی که پیرامون تحریم شراب بیان شده است، حکم سائر مسکرات و مخدرات را قیاس کرد.

۳.۱. اجماع

فقه‌های مذهب حنفی بر حرمت شراب و به تبع آن به حرمت تمامی موادی که عقل را زائل نموده و یا تحت پوشش قرار دهد اجماع نموده‌اند.^{۳۱}

^{۲۸} سلیمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشیر بن عمرو الأزدي ابو داود السجستاني، سنن أبي داود، المحقق: محمد محي الدين عبد الحميد (بيروت: المكتبة العصرية، صيدا، بی‌تا)، «الأشربة»، ۵ (۳۶۸۶).

^{۲۹} يوسف القرضاوی، فتاوی معاصره (قاهرة: دارالقلم للنشر والتوزيع، ۱۴۲۲ هـ.ق، ج ۲)، ۵۵۷/۲.

^{۳۰} ابن ماجه، سنن ابن ماجه، «الأحكام»، ۱۷ (۲۳۴۱).

^{۳۱} شمس الدين بابرقي، العناية شرح الهداية (بيروت: دار الفكر، بی‌تا)، ۹۵/۱۰؛ بدرالدین عینی، البنایة شرح الهدایة (لبنان: دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۰ هـ.ق - ۲۰۰۰ م)، ۳۵۲/۱۲.

۴.۱. قیاس

فقه‌های مذهب حنفی، برای حرمت مواد مخدر به چهارمین منبع فقه اسلامی که عبارت از قیاس است، استدلال نموده‌اند که قرار ذیل بیان می‌گردد:

شارع مقدس در تشریع احکام، جز جلب مصلحت و دفع ضرر، هیچ هدف دیگری نداشته و هر نوع ناپاکی و پلیدی را تحت هر نام و نشان و رنگ و بویی که بوده باشد، حرام قرار داده است. اگر وضعیت یک شخص معتاد مورد بررسی قرار داده شود؛ شکی نیست که در چه منجلاّب و نکبتی فرو رفته که چقدر از آن وضعیت در رنج و عذاب است، این امر موجب تأثر هر انسان خردمند در جامعه می‌شود. هیچ انسان عاقلی حاضر نیست که زندگی انسانی را رها کرده، زندگی حیوانی و فلاکت‌بار را برگزیند. باید انسان از خود بپرسد که چرا با عقل و خردی که خداوند به او عطاء کرده است، این گونه تن به خواری و پستی دهد، در چنگال آلودگی‌ها و پلیدی‌ها اسیر گشته، خود را ناتوان از رهایی آن می‌داند؟ امروزه در جهانی که ما زندگی می‌کنیم، همواره در حال پیشرفت است؛ به نحوی که هر روز بیشتر از قبل پدیده‌های جدیدی حادث می‌شوند و همه نیازمند این هستند؛ تا در خصوص ایشان حکمی بیان شود. روی همین علت، فقه‌های احناف به قیاس به عنوان چهارمین منبع و مصدر تشریع احکام تمسک جسته‌اند که مهم‌ترین دلایل تحریم مواد مخدر به استناد قیاس قرار ذیل است:

۱. مواد مخدر مانند خمر، انسان را از ذکر خدا باز داشته و عقل را زائل می‌کند. هم‌چنین برای انسان ضعیف، سُستی و ناتوانی را به بار می‌آورد.

۲. مواد مخدر به بیان پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم «أُمُ الْخَبَائِث» است و استفاده از آن، راه را برای ارتکاب سائر جرائم باز ساخته و شخص استعمال‌کننده را به سوی آن سوق می‌دهد. معلوم است که زمانی معتاد تحت فشار اعتیاد قرار گیرد و پول نداشته باشد؛ تا آن مواد را آماده سازد به هر شکلی که بتواند به خاطر به دست آوردن پول جهت تهیه مواد، دست به هر جنایتی خواهد زد؛ حتی اگر قتل یک انسان بی‌گناه باشد.

۳. خداوند اساس شریعت را بر پنج بنای اساسی و عمومی گذاشته که تحت نام مصالح پنج‌گانه یاد می‌شود و یکی از آن مصالح حفظ عقل انسان می‌باشد. در واقع عقل وجه تمایز بین انسان و حیوان است. شکی نیست که انسان مبتلا به مواد مخدر و مسکر، خلاف مقصد شارع عمل کرده، در جهت حفظ عقل خویش نکوشیده و آن کرامتی را که خداوند به واسطه عقل به او عطاء کرده به دست خود آن را زایل نموده و خود را در ردیف حیوانات قرار داده است. به این دلیل چنین شخصی مستحق هرگونه مجازات است؛ تا بتوان به واسطه تطبیق مجازات، هم شخص استفاده‌کننده را تنبیه و اصلاح کرد، هم این مجازات باعث خواهد شد؛ تا دیگران از ترس مجازات، خود را از این زهر گُشنده و خانمان‌سوز به دور نگهدارد.

۴. با وجود این همه اوصافی که در خصوص مواد مخدر بیان شد؛ شکی نیست که استفاده از مواد مخدر، آثار بسیار زیان‌بار و خطرناکی را برای دین، صحت و سلامتی، امنیت، اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و خانواده در قبال خواهد داشت. مبرهن است که این همه اضرار می‌طلبد؛ تا

مجازات‌های وجود داشته باشد که واقعاً بازدارنده بوده و با تطبیق آن بتوان جلو گسترش و شیوع این مواد انسان‌کش را گرفت.^{۳۲}

۵.۱. قواعد فقهی

فقه‌های مذهب احناف برای حرمت مواد مخدر، به برخی از قواعد فقهی تمسک جسته‌اند که قرار ذیل بیان می‌گردد: به نظر می‌رسد که مهمترین دلیل حرمت مواد مخدر همین قاعده «لاضرر»^{۳۳} بوده باشد؛ به‌خصوص که ضرر و زیان این مواد اولاً فاحش و شدید است و ثانیاً آثار آن به خود فرد مصرف‌کننده مواد منحصر نمی‌شود؛ بلکه خانواده، اطرافیان فرد معتاد، تمامی افراد جامعه از این بابت متحمل خسارات و زیان‌های شدید گردیده و فرد معتاد، تبدیل به موجود بی‌روح و احساسی می‌شود که نسبت به همه امور بی‌تفاوت می‌گردد. مبرهن است که درچنین حالتی پوچ انگاری نظام آفرینش بر تمامی رفتارهای او حاکم می‌شود.

قاعده دیگری که در خصوص تحریم مواد مخدر و مسکر به آن استناد کرده‌اند؛ قاعده‌ای سد ذرایع است. (ما یفضي إلى الحرام فهو حرام)^{۳۴} این قاعده به این معنا است که هرچه حرام است؛ طرق و وسایل منتهی به آن نیز حرام می‌باشد. در واقع اسلام خواسته است از طریق منع توسل به طرق و وسایل منتهی به حرام، مقدمات و زمینه‌های ارتکاب کارهای حرام را تا جای که ممکن است، کاهش دهد.

بنابراین تقریباً اکثریت کشورهای جهان، اعم از اسلامی و غیر اسلامی با این پدیده‌ی شوم و نامیمون به طریقه‌های گوناگون و مختلف مبارزه می‌کنند؛ تا جلو پخش، نشر، قاچاق و استفاده این مواد را اعم از مخدرات و مسکرات بگیرند. این خود بیانگر آن است که شیوع و گسترش این مواد و استفاده از آنها جامعه انسانی را به صوب اضمحلال سوق می‌دهد.

^{۳۲} الطیار، المخدرات فی الفقه الاسلامی، ۱۱۳.

^{۳۳} مصطفی الزحیلی، القواعد الفقهیة و تطبیقاتها فی المذاهب الأربعة (دمشق: دارالفکر، ۱۴۲۷ هـ.ق/۲۰۰۶ م)، ۲۸/۱.

^{۳۴} الزحیلی، القواعد الفقهیة و تطبیقاتها فی المذاهب الأربعة، ۳۳۱/۱.

نتیجه‌گیری

مواد مخدر عبارت از مواد طبیعی، کیمیاوی و مصنوعی است که تولید، عرضه و استفاده از آن در اکثریت کشورهای جهان ممنوع بوده و از اثر معتاد شدن به آن، فعالیت‌های بیولوژیکی حجرات اعضای بدن مختل و حالت عادی فزیولوژیک بدن از حالت نورمال تغییر کرده، برای شخص معتاد به این مواد، وابستگی جسمی و روانی را به وجود آورده و باعث خوشی کاذب برای شخص معتاد می‌گردد.

دیدگاه اکثر فقهای احناف مبنی بر تحریم هر نوع استفاده از مخدرات و مسکرات یکسان است؛ زیرا فقهای طراز اول مذهب حنفی هم‌چون: امام ابو یوسف، شمس الدین سرخسی، برهان‌الدین مرغینانی، ابن عابدین شامی، علاءالدین کاسانی، ابن نجیم مصری و ابوالبرکات نسفی همه اتفاق نظر دارند، براین‌که هر چیزی که باعث زوال عقل گردیده و مستی به بار آورد، حرام است؛ فرقی نمی‌کند که آن ماده دارای کدام نام و صفت بوده باشد.

فقهای مذهب حنفی، برای حرمت مواد مخدر، به آیات قرآن کریم، احادیث، اجماع، قیاس، قواعد فقهی به خصوص قاعده‌ی سد ذرایع تمسک جسته‌اند؛ که تفصیل آن در متن مقاله توأم با وجه استدلال شان بیان گردیده است.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. ابن عابدین، محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز الدمشقی الحنفی. رد المحتار علی الدر المختار. جلد ۳. بیروت: دارالفکر، چ ۲، ۱۴۱۲ هـ.ق.
۲. ابن ابی العز، صدر الدین علی بن علی. التنبیہ علی مشکلات الهدایة. جلد ۱. المملكة العربية السعودية: مكتبة الرشد ناشرون، ۱۴۲۴ هـ.ق - ۲۰۰۳ م.
۳. ابن ماجه، ابو عبدالله محمد بن یزید. سنن بن ماجه. تحقیق. محمد فؤاد عبدالباقي. بی جا: دار إحياء الكتب العربية، ۱۴۳۰ هـ.ق.
۴. ابن نجیم، زین الدین بن ابراهیم بن محمد، البحر الرائق شرح كنز الدقائق. جلد ۸. بی جا: دار الكتب الاسلامی، چ ۱، بی تا.
۵. ابو داود السجستانی، سلیمان بن الإشعث بن إسحاق بن بشیر بن عمرو الأزدي. سنن أبي داود. المحقق. محمد محی الدین عبدالحمید. بیروت: صیدا، المكتبة العربية، بی تا.
۶. بابر تی، شمس الدین. العناية شرح الهدایة. جلد ۱۰، بیروت، الناشر: دار الفکر، بی تا.
۷. بخاری، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل. صحيح البخاری. جلد ۱. تحقیق. محمد زهير بن ناصر الناصر (بی جا: دار طوق النجاة، ۱۴۲۲ هـ.ق.
۸. بخاری الحنفی، عبدالعزیز بن احمد بن محمد. كشف الأسرار شرح اصول البزدوی. جلد ۳. بی جا: دارالكتاب الاسلامی، بی تا.
۹. بدوی، عبدالعظیم. مختصر فقه از قرآن و سنت. مترجم. عبدالله محمدی. تهران: نشر احسان، ۱۳۹۰ هـ.ش.
۱۰. بغدادی، عبد القادر. خزائن الأدب و لب لباب لسان العرب. جلد ۴. تحقیق. عبد السلام محمد هارون. القاهرة: مكتبة الخانجي، چ ۴، ۱۴۱۸ هـ.ق.
۱۱. ترمذی، ابو عیسی. محمد بن عیسی. سنن ترمذی. جلد ۳. تحقیق. بشار عواد معروف، بیروت: دار الغرب الاسلامی، ۱۹۹۸ م.
۱۲. حصکفی، علاء الدین. الدر المختار شرح تنویر الأبصار و جامع البحار. المحقق. عبد المنعم خليل إبراهيم. بی جا: دار الكتب العلمية، (۱۴۲۳ هـ.ق - ۲۰۰۲ م).
۱۳. خرم دل، مصطفی. تفسیر نور. تهران. نشر احسان، چاپ ۱۰، ۱۳۹۳ هـ.ش.
۱۴. رسولی، مسعود. آثار زیانبار مواد مخدر. کابل: انتشارات سعادت، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۱۵. رفیعی، محسن. شناخت الكل و مواد مخدر. کابل: انتشارات میوند، ۱۳۷۳ هـ.ش.
۱۶. زحیلی، مصطفی. القواعد الفقهية و تطبيقاتها فی المذاهب الأربعة. دمشق: دارالفکر، ۱۴۲۷ هـ.ق/۲۰۰۶ م.

۱۷. سرخسی، محمد بن احمد. المبسوط للسرخي. بيروت: دارالمعرفة، ۱۴۱۴ هـ.ق.
۱۸. شاربى، سيد قطب ابراهيم حسين. فى ظلال القرآن. جلد ۱. بيروت: دار الشروق، ۱۷، ۱۴۱۲ هـ.ق.
۱۹. طه ريان، احمد على. المخدرات بين الطب والفقه. القاهرة: دارالإعتصام، ۱۹۸۴ م.
۲۰. طبرى، محمد بن جرير بن يزيد. تفسير الطبرى. جلد ۳. تحقيق: عبدالله بن عبدالمحسن التركي. بی جا: دار هجر، ۱، ۱۴۲۲ هـ.ق.
۲۱. طيار، عبدالله بن محمد بن احمد. المخدرات فى الفقه الإسلامى. الرياض: دار ابن الجوزى للنشر والتوزيع، ۲، ۱۴۱۸ هـ.ق.
۲۲. عینی، بدرالدین. البنایة شرح الهدایة. جلد ۱۲. لبنان: دار الكتب العلمية، ۱۴۲۰ هـ.ق - ۲۰۰۰ م).
۲۳. کاسانى، علاءالدین ابوبکر بن مسعود بن احمد. بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع. جلد ۵. بی جا: دارالکتب العلمیة، ۲، ۱۴۰۶ هـ.ق.
24. مرغینانی، برهان الدین. الهدایة فى شرح بدایة المبتدی. المحقق: طلال یوسف، جلد ۴، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.